

НАЗВИ МИСЛИВСЬКИХ ЗВІРІВ І ЧАСТИН ЇХ ТІЛА У БОРЖАВСЬКИХ ГОВІРКАХ

Анотація. У статті подаються поширені в закарпатських боржавських говірках народні назви мисливських звірів і частин їх тіла за експедиційними записами 2006—2007 років. З'ясовуються особливості їх семантики і походження.

Ключові слова: мисливські назви, боржавські говірки, Закарпаття.

Summary. The popular names of hunting wild animals and parts of their body that are widespread in the Transcarpathian Borzhava dialects are adduced according to the results of the research expedition of 2006 — 2007 in the article. The features of their meaning and origin are elucidated.

Key words: the hunting names, the Borzhava dialects, Transcarpathian region.

На території Закарпаття зустрічаються шістдесят три види звірів, серед яких мисливське значення мають дикі кабани, ведмеді, лисиці, вовки, зайці, борсуки, козулі, куниці та ін. [ІМСУРСР 11]. У пропонованій розвідці представлено назви звірів та частин їх тіла (усього 40 назв та 22 їх варіанти), які побутують у боржавських говірках. Матеріал зібрано в польових умовах протягом 2006 — 2007 років у 38 населених пунктах Іршавського (16), Мукачівського (4), Виноградівського (6), Хустського (2), Свалявського (6) та Берегівського (4) районів. Мета статті — представити найвідоміші й рідкісні номени зазначеної тематичної групи назв із семантичною характеристикою й етимологічними коментарями. У наступному викладі з метою економії місця не вказуємо географічної прив'язки назв із точністю до конкретного населеного пункту, а лише частоту їх вияву, при цьому територіальні узагальнені характеристики подаємо в коментарях.

І. Тварина в природному, дикому вигляді: *звір'* (6), *звірка* (15), *звірка* (4), *дич'їна* (7), *дичина* (5). Назву *звір'* зафіксовано в кількох півн. боржав. говіркових групах, вона сягає псл. *zvěř* 'звір, дика тварина' [ЕСУМ II 251; Фасм. II 87; Преобр. I 246; Німч. 170]. Пор.: староукр. **звѣрь* '(дика тварина) звір' [ССМ I 391]; літ. *звір* 'дика, звичайно хижа, тварина' [СУМ III 484; Гр. II 132]; бойк. *звір* 'звір' [Он. I 324]. Найбільший вияв на досліджуваній території має лексема *звірка* (*звірка*). Вона поширена у півн. та південно-східних боржав. говірках. Побутує тут у двох значеннях: 1) 'один представник певного виду тварин'; 2) зб. 'група тварин одного виду'. Утворена суфіксальним способом від *звір* (див. вище). У літ. мові вживається номен *звірина* [СУМ III 484]. Зустр. і в гуц. говірках [ГГКС 81; МСГГ 67]. Пор.: західнополіс. *звірня* 'звірі' у знач. зб. назви [Арк. I 184].

Лексема *дичина* (*дич'їна*) характерна для півн. боржав. говірок. Походж. сягає псл. (пн.) **dikъ*, що одного кореня з **divъ*, **divъjъ* [ЕСУМ II 68-69; Фасм. I 514; Преобр. I 184-185; Німч. 194]. Фіксується у словнику за ред. Б.Грінченка [Гр. I 385]. Літ. *дичина* 'дикі птахи і звірі, на яких полюють і м'ясо яких використовують як їжу' [СУМ II 292]. Пор.:

західнополіс. *дичина* 'усі звірі, що живуть у лісі' [Арк. I 134], поширене як зб. назва.

2. Заєць: *зайац'* (3), *загац'* (3), *заиц'* (16), *зайайец'* (4), *кри'вак* (6), *русак* (4), *во'н'ак* (1). Назви *зайац'* (*загац'*, *заиц'*, *зайайец'*) охоплюють усю досліджувану територію. Як відзначає В.В.Німчук, давня назва *заяць* фіксується у пам'ятках XVII ст., а в кінці XVIII ст. зустрічається вже сучасна форма *заєць*. Форма *зайайец'* — результат контамінації фіналі *-яць* давньої форми та нової з суфіксом *-ець* (*-ець*) [Німч. 200]. Походж. сягає псл. **zajęć* — на думку більшості дослідників, із первісним знач. 'плигун, стрибун' [ЕСУМ II 223; Фасм. II 84; Преобр. I 243-244; Німч. 194]. У Гр. дві назви — *заяць* і *заяць* [Гр. II 37, 120]. Літ. норма *заяць* [СУМ III 120]. Пор. ще: бойк. *заяць* 'заєць' [Он. I 295], наддністр. *заяц* 'тс.' [Др. 54].

Лексема *русак* поширена на території південно-східних боржав. говірок. Це назва зайця сірого (*Lepus eugraeus*). Запозичена з рос. мови; рос. *русак* пов'язане з *русий* 'світлокоричневий із сіриватим або жовтуватим відтінком' [ЕСУМ V 146; Преобр. II 226]. Помилковим, за ЕСУМ, є пояснення В.Даля, нібито *русак* — це 'російський заєць' на протигагу європейській породі [Даль IV 114]. У літ. мові вживається у значенні 'сірий заєць, у якого взимку і влітку колір шерсті не змінюється' [СУМ VIII 910]. Пор. іще знач. 'велика порода оселедців' [Гр. IV 88].

Номен *кри'вак* зустрічається у південно-західних та південно-східних боржав. говірках. Фіксує її і Б.Грінченко [Гр. II 303]. Назва утворена суфіксальним способом (подібно до *русак*) від *кривий*; походж. сягає псл. **krivъ* 'кривий, вигнутий, викривлений, покалічений, кульгавий' [ЕСУМ III 88; Фасмер II 376; Преобр. I 385]. Назва мотивується тим, що у звіра криві ноги. Пор.: з ремаркою "насмішливо": так говорять про людей, що кульгають або мають кривий хребет [Бевка 78]. Пор. ще західнополіс. *кривеша* 'знев. той, хто має криві ноги' [Арк. I 252].

Лексему *во'н'ак* записано в одній говірці Іршав. р-ну, паралельно до *заиц'*. Утворена суфіксальним способом (за аналогією до *русак*) від *воняти* 'смердіти' [Гр. I 253], корінням сягає псл. *vonjati* < **vonja*

(**onja*) ‘запах’ [ЕСУМ I 425; Фасмер I 349; Преобр. I 95-96]. Назва зумовлена дещо негативним, зневажливим ставленням до звіра. За свідченням самих респондентів, так називають того зайця, який зумів утекти від кулі мисливця. Пор.: гуц., поліс. *воня* у значенні: 1) сморід; 2) зневажл. про людину або тварину [ГГКС 41].

3. Лисиця, самка лиса: *ли|сиц|а* (22), *лишка* (15), *ку|ма* (2), *ро|у|ка* (2). Найбільш поширеною в боржав. говірках є лексема *ли|сиц|а*, яка вживається мисливцями Іршав. та частини Виногр. р-нів. Своім походж. сягає псл. **lisica* [ЕСУМ III 240-241; Фасмер II 500; Преобр. I 456-457; Німч. 194]. Ця назва широко фіксується словниками [Гр. II 361; СУМ IV 490], зустрічається і в діалектологічних працях. Пор.: наддністр. *лисіці* ‘тс.’ [Др. 86], західнополіс. *лисіца* ‘тс.’ [Арк. I 285], а також різноманітні метафоричні назви, зокрема гуц. *лисіці* ‘лисичка (гриб)’ [ГГКС 112]. Лексема *лишка* охоплює півд.-західні та півд.-східні боржав. говірки. Назва, очевидно, є запозиченням із західнослов. мов; пор.: п. *liszka* ‘лисиця’, ч., вл., нл. *liška* ‘лисиця; лисяче хутро; хитра людина’, слц. *liška* ‘тс.’, полаб. *laiskə* ‘лисиця’, які виводяться з псл. **lišьka* ‘самиця лиса’; є думка, що вона походить із *lisička* [ЕСУМ III 253]. Фіксується номен і в [Гр. II 366]. Зовнішньо подібні назви, але вони мають інше походження: гуц. *лішка* ‘ложка; залишок, остача’ [МСГГ 94], західнополіс. *лишка* ‘непарна кількість чого-небудь’ [Арк. I 286].

Номен *ку|ма* як стилістично маркований (іронічне) зустрічається як паралельний до *лисіца* у двох говірках Виногр. р-ну. Назва утворена в результаті метафоризації, перенесена з усної народної творчості (із казок і байок, де персонажем є Лисичка-кума). Корінням сягає псл. *кутъ*, яке походить з народної (балканської) латині [ЕСУМ III 138; Фасмер III 414].

Як угорське запозичення виділяємо лексему *ро|у|ка* (уг. *róka* ‘лисиця; хитрун’) [ВРС 377; УУС 613]. Поширена у південно-східних боржав. говірках і вживається там паралельно до *ли|сиц|а*.

4. Білий кінчик хвоста самця лисиці: *к|yti|ц|а* (19), *к|yti|ц|а* (1), *к|yti|ч|ка* (4), *к|o|ни|ц|ь* (1), *к|y|н|ч|ик* (4), *бо|г|ри|й|да* (2), *бі|м|бо|у|ка* (1). Найбільшу частоту вживання в описуваних говірках займає лексема *к|yti|ц|а* (*к|yti|ц|а*), зустрічається в північних, південно-західних боржав. говірках та на території південно-східної Берегівщини. Походж. сягає псл. **кута* ‘троно, в’язка’ [ЕСУМ II 439]. Фасмер передбачає також праформу **kūptā* і порівн. з *чуб*, а також з двн. *scob* ‘зв’язка соломи’ [Фасм. II 240]. Літер. *к|yti|ц|а* [Гр. II 241; СУМ IV 155]. З різними значеннями пошир. у гуц. *к|yti|ц|а* (*к|e|ти|ц|я*) ‘прикраса з кольорових ниток на одязі; букет, в’язка квітів; суцвіття; вершина дерева; гора, вершина якої покрита лісом’ [ГГКС 94], наддністр. *к|yti|ц|я*, *к|y|т|ас*, *к|y|т|ас|ик* ‘китиця’ [Др. 74], бойк. *к|yti|ц|я*, *к|yti|ц|а*, *к|yti|ц|а* ‘китиця’, ‘(прикраса) китиця на батозі або поясі’, ‘китиця з червоних ниток’ [Он. I 350], західнополіс. *к|yti|ц|а* ‘бот. декоративна рослина з великими квітками; китиця біля хустки, скатертини і т.

ін.’ [Арк. I 220], марамор. *к|yti|ц|я* ‘квітка; гудзик із ниток’ [Бевка 72] говірках.

Зменшено-пестлива форма *к|yti|ч|ка* вживається мисливцями окремих говірок Іршавського та Свалявського р-нів. Вона відома і в літ. мові [СУМ IV 156].

Номен *к|o|ни|ц|ь* має одиначне вживання (с. Роко-сово Хуст. р-н), корінням сягає псл. *копсьь* ‘кінець, початок’ [ЕСУМ II 447; Фасмер II 310]. Літ. норма *кінéць* [Гр. II 244; СУМ IV 163-164]. У західнополіс. говірк. групах *конéць* ‘межа протягності предмета, площини і т. ін.; початок’ [Арк. I 240]. Номен *к|y|н|ч|ик* є зменшеною формою від *кінéць*, поширений серед мисливців Виноградівщини (південно-східні боржав. говірки) та в окремій говірці Свалявщини (північні боржав. говірки). Літ. *кінчик* [Гр. II 245; СУМ IV 167].

Назва *бо|г|ри|й|да* зафіксована у двох південно-західних боржав. говірках на Іршавщині. Вона є запозиченням з уг. *bokréta* ‘букет, букетик (на капелюсі)’ [УУС 122]. На Закарпатті *бо|г|ри|й|да* відома ще як ‘весільна квітка на грудях у молодого’ та ‘квітка у старости’. Як гунгаризм зафіксував це слово і В.Довгович [ДЗД 42].

Лексема *бі|м|бо|у|ка* зустрічається в одній говірці Виногр. р-ну (південно-східні боржав. говірки). Назва зумовлена тим, що білий кінчик хвоста у лиса візуально має форму бруньки — з уг. *bimbó* ‘брунька’ [ВРС 52; УУС 115]. У закарпатських говірках зустрічаються ще такі діалектні значення: китиця на шапці; дзвіночок на палиці у пастухів овець; дитяча іграшка. У деяких говірках Іршав. (4) та Виногр. (2) р-нів респонденти взагалі не вживають окремої назви на позначення білого кінчика хвоста самця лисиці, а послуговуються загальною назвою *хв|y|ст*.

5. Самець ведмедя: *м|и|д|ві|т|ь* (22), *м|и|д|ві|т|ь* (4), *м|е|д|в|ит|ь* (1). Назва *м|и|д|ві|т|ь* (*м|е|д|в|ит|ь*, *м|и|д|ві|т|ь*) поширена на всій досліджуваній території. При цьому ширший ареал займає номен *м|и|д|ві|т|ь*, він охоплює боржав. говірки Іршав., Виногр. та Сваляв. р-нів. Фонетичний варіант *м|е|д|в|ит|ь* зустрічається тільки в одній говірці на Іршав. (с. Довге), а *м|и|д|ві|т|ь* фіксується у південно-західних боржав. говірках. Своім походж. сягає псл. **medvĕdъ*, утвор. з основ **medu-* та **ĕd*, тобто ‘медоїд’; назва виникла як мисл. евфемізм або як вияв табу замість давн. назви шкідливої для бортників тварин; зміна давнього показника *u-* основ (*medu-*) на пригол. *v* сприяла пізнішій деетимологізації первісного значення й пов’язуванню з *vĕdati* ‘знати’, через що *м|е|д|в|ĕ|д|ь* часто сприймається як ‘тварина, що розуміється на меді’ [ЕСУМ I 343-344; Фасм. II 589; Преобр. I 557; Німч. 194]. В.Німчук відзначив, що у закарп. говірках зустрічаються повні етимологічні відповідники давньої форми *м|е|д|в|ĕ|д|ь* [Німч. 199]. Пор.: *ведмідь* [Гр. I 130; СУМ I 316]; *медвідь* [Гр. II 414], із рем. “діал.” [СУМ IV 663]. Пор. ще: гуц., марамор. *медвідь* [МСГГ 100; ГГКС 121; Бевка 86], бойк. *медвідь* [Он. I 435], поліс. *медвĕдъ* [Лис. СПГ 125].

6. Молодий ведмідь: *молоды́й* (12), *купінкаш* (3), *копінкаш* (2), *мур'янкаш* (2), *медведик* (2), *мидвітчук* (1), *пудросток* (1). Значного поширення набула лексема *молоды́й* (субстантивований прикметник), що сягає псл. **molđь* ‘молодий’ [ЕСУМ III 502]. У староукр. мові молоду тварину чол. статі позначав і дериват *молодік* — юнець [Німч. 303].

Назва *копінкаш* (*купінкаш*) побутує у говірках Сваляв. р-ну. Утворена суфіксальним способом від діал. назви *копінка* (*купінка*) ‘мурашник’. Походж. сягає псл. **кура*, **куръ* [ЕСУМ II 143-144; Фасмер II 419; Преобр. I 413-414]. Номен *мур'янкаш* побутує у двох населених пунктах Свалявщини, утворений суфікс. способом від *мур'янка* ‘мурашка’ [Гр. II 456]. Пов'яз. з псл. **morv-j-*; др. **моров-* змінилось у *мурав-*, очевидно, під впливом *муравá* ‘моріг’ [ЕСУМ III 535-536].

Назва *медведик* зустрічається у двох говірках Іршав. р-ну. Виражає зменшеність і пестливість до *медвідь* (див. вище). Фіксується у [Гр. II 325-326], як діалектне і в [СУМ IV 663]. Літ. відповідник *ведмедик* [СУМ I 315].

Тільки в одній говірці зафіксована нами лексема *мидвітчук*. Пор. літ. *ведмедчук* ‘ще недорослий ведмідь-підліток’ [ВТССУМ 117]; гуц. *медвеччук* ‘малий ведмідь’ [МСГГ 100].

В одному населеному пункті північних боржав. говірок фіксується назва *пудросток*, що утворена суфіксальним способом від дієслівної основи *пудрості* [СУМ VIII 884-885]. Походж. сягає псл. **orsti* ‘рости’; загальноприйнятої етимології не має, висловлюється припущення про спорідненість з *pid*, *rodítu*. [ЕСУМ V 125-126; Фасм. III 445-446; Преобр. II 184-185; Німч. 233, 249]. Літ. *пудросток* ‘те саме, що підліток’ [Гр. III 177; СУМ VI 493]. Зустр. і в західнополіс. говірках як ‘напівдорослий звір; звір народжений минулого року’ [Арк. СЗГ 50].

7. Самець дикого кабана: *ди́кун* (35), *ви́пир* (2), *конда* (1). Найуживанішим є номен *ди́кун*, поширений у всіх групах боржав. говірок. Цей відад'єктивний іменник утворено від прикм. *ди́кий* за допом. словотворчого суфікса *-ун*. Походж. сягає псл. (пн.) **dikъ*, одного кореня з **divъ*, **divъjъ* [ЕСУМ II 68-69; Фасм. I 514; Преобр. I 184-185; Німч. 194]. Пор.: гуц. *дик*, *ди́кун* [ГГКС 59, МСГГ 48], марамор. *ди́кун* [Бевка 56], західнополіс. *дик*, *дзік* [Арк. СЗГ I 132]. У СУМі: 1) ‘людина з племені, яке перебуває на рівні первісної культури’; 2) перен. розм. ‘відлюдна, сором'язлива людина’; 3) рідко: про дику рослину [СУМ II 274].

Назва *ви́пир* зустрічається у двох говірках південно-західної Мукачівщини, корінням сягає псл. *veprъ* [ЕСУМ I 349-350; Фасм. I 292; Преобр. I 72; Німч. 194]. Б.Грінченко подає лексему *вепер* [Гр. I 133]. Літ. відповідник *вепр* [СУМ I 325]. У закарпатських говірках фіксує номен *випірь* і В.Німчук [Німч. 183]. Ареал назви продовжується у гуц. *вепе́рь* [МСГГ 21], марамор. *випірь* [Бевка 42], західнополіс. *вепер* [Арк. СЗГ 49] говірках. Зустрічається і в українській говірках Румунії: *вепе́р* [УГР 643].

Як запозичення з уг. *konda* ‘стадо свиней’ [ЕСУМ II 549; ВРС 249], розглядаємо назву *конда*, що має тільки одиничну фіксацію.

8. Самка дикого кабана: *сви́н'а* (35), *ло́ха* (3). Майже на всьому ареалі досліджуваних говірок побутує назва *свин'а*, яка походж. сягає псл. *svinъja*, що, можливо, з давнішого **svinī* (ж. р.), похідного від прикметника *svinъ* ‘свинячий’ [ЕСУМ V 191; Фасмер III 579; Преобр. II 259-260; Німч. 194]. Літ. *свиня́* ‘парнокопитний ссавець родини свинячих, свійський вид якого розводять для одержання м'яса, сала, щетини, шкіри; самка кнура’ [Гр. IV 106; СУМ IX 72-73]. Ареал назви *сви́н'а* ‘самка дикого кабана, вепра’ продовжується в українських говірках Румунії [УГР 696]. У гуц. говірках із семантикою ‘дика свиня’ побутує номен *дикане* [Жегуц 30]. Пор.: поліс. *свиня́ка* ‘ж. р. свиня’ [Лис. СПГ 191].

Номен *ло́ха* вживається у кількох населених пунктах північних боржавських говірок. Назва запозичена з пол. *locha* ‘свиноматка, самиця дикого кабана’ [ЕСУМ III 348]. Уживається в літ. мові [СУМ IV 587]. Пор. гуц. *льо́ха*, *льо́фа* [ГГКС 116; МСГГ 96; Жегуц 46].

Аналогічно опрацьовані й інші семантичні групи назв, які за браком місця подаємо тут лише переліком (з умовним продовженням нумерації): 9. Самець лисиці: *лис* (3), *ли́сун* (26), *ли́сун* (1), *лишкун* (4). 10. Великий ведмідь: *ста́рий* (8), *зру́бий* (6), *медвідишч'е* (7), *медвідишче* (1), *бурміло* (1). 11. Самка ведмедя: *ме́дведиця* (23), *мідвідиця* (1). 12. Дуже великий дикий кабан: *сі́кач* (9). 13. Ікла звіра: *зубы* (1), *клы* (16), *кла* (3), *клы́кы* (3), *і́кла* (7), *і́клы* (1), *і́клы* (5), *і́клы* (1). 14. Лапа звіра: *лаба* (35), *лабишч'а* (1), *лабишче* (2). 15. Шкура звіра: *ко́жа* (38).

На основі викладеного матеріалу можна зробити висновок, що переважна більшість назв звірів та частин їх тіла у боржавських говірках є давніми номенами, характерними для української мови, які корінням сягають іще праслов'янської етномовної єдності. Наприклад: *ви́пир*, *сви́н'а*, *зубы*, *клы*, *лаба*, *ко́жа*. Запозичень із російської (*русак*), угорської (*роу́ка*, *конда*, *бімбоу́ка*, *богрийда*), польської (*ло́ха*) мов небагато (орієнтовне співвідношення можна б представити як 1 : 10). Репертуар досліджуваних назв говорить про неординарність способів творення цих номенів. Найбільш продуктивним способом творення назв тварин і частин їх тіла у боржавських говірках є суфіксальний: *-ак* (*кри́вак*, *во́няк*), *-ач* (*сі́кач*), *-аш* (*копінкаш*, *мур'янкаш*), *-ил* (*бурміло*), *-ун* (*ли́сун*, *ди́кун*), *-иц'* (*медве́диця*), *-ок* (*пудросток*). При цьому вживаються як суфікси згрублості: *-иц'* (*ла́бишче*), так і суфікси пестливості: *-ик* (*медведик*), *-ичк-* (*кытичка*), *-чик* (*кунчик*), *-чук*. Поодинокі назви утворено шляхом конверсії (субстантивації): *молоды́й*, *зру́бий*, *ста́рий*.

Залишається актуальним ґрунтовніший тематичний і семантичний опис та етимологічний аналіз традиційних мисливських загальних назв, уживаних в українських говірках Закарпаття.

Література

- Арк. – Словник евфемізмів, уживаних у говірках та молодіжному жаргоні Західного Полісся та західної частини Волині. – Луцьк – Люблін, 2005.
- Бевка – Бевка О. Словник пам'ятник. Діалектний словник села Поляна Мараморошського комітату. – Ниредьгаза, 2004.
- ВРС – Венгерско-русский словарь / Сост. М.Г. Кахана. Под ред. К.Е. Майтинской. – М., 1951.
- ВТССУМ – Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел. – К., Ірпінь: ВТФ „Перун”, 2005. – 1728 с.
- ГГКС – Гуцульські говірки. Короткий словник / Відп. ред. Я. Закревська. – Львів, 1997.
- Гр. – Словарь української мови. Упорядкував з додатком власного матеріалу Борис Грінченко: У 4 т. – К.: Наук. думка, 1996–1997 (репр. видання).
- ДЗД – Дзензелівський Й., Сак Ю., Штернберг Я. В. Довгович – зачинатель досліджень угорсько-українських та угорсько-російських лексичних сходжень. – Ужгород, 2003.
- Др. – Друль І.С. Словник говірки села Грабовець Стрийського району Львівської області (на правах рукопису). – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2006.
- ЕСУМ – Етимологічний словник української мови: У 7 т. – К., 1982–2006. – Т. I–V.
- ІМСУРСР – Історія міст і сіл Української РСР: У 26 т. – Закарпатська область. – К., 1969.
- Лис. СЛПЧ – Лисенко П.С. Словник специфічної лексики говірок правобережної Черкащини // Лексикограф. бюлетень. – К., 1958. – Т. VI. – С. 5–21.
- Лис. СПГ – Лисенко П.С. Словник поліських говорів. – К.: Наук. думка, 1974.
- МСГГ – Піпаш Ю.О., Галас Б.К. Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської області). – Ужгород, 2005.
- Німч. – Німчук В.В. Давньоруська спадщина в лексиці української мови. – К.: Наук. думка, 1992.
- НТСУМ – Яременко В., Сліпушко О. Новий тлумачний словник української мови: У 3 т. / Видання 2-е, виправлене. – К., 2007. – Т. 1–3.
- Он. – Онишкевич М.Й. Словник бойківських говірок: У 2 ч. – К., 1984.
- Пал. – Паламарчук Л.С. Словник специфічної лексики говірки с. Мусіївки (Вчорайшенського району Житомирської області) // Лексикографічний бюлетень. – К., 1958. – Т. VI. – С. 22–35.
- Преобр. – Преображенский А.Г. Этимологический словарь русского языка: В 2 т. – М., 1959. – Т. I–II.
- ССМ – Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.: В 2т. / АН УРСР, К.: Наук. думка, 1977. – Т. I. А–М.
- СУМ – Словник української мови: В 11 т. – К., 1970–1980. – Т. I–XI.
- УГР – Павлюк М. Робчук І. Українські говори Румунії. – Едмонтон – Львів – Нью-Йорк – Торонто, 2003. – 784 с + XVI (Серія “Діалектологічна скриня”).
- Фасм. – Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: В 4 т. / Пер. и доп. О.Н. Трубачева. – М., 1986–1993. – Т. I–IV.